

Jezikoslovka i spisateljica čiji prvijenac otvara Dubrovačke ljetne igre

BORIS SCITAR/PINSELL

Ivana Lovrić Jović

Gledati svoje pokojne roditelje na pozornici bilo je iskustvo ravno psihodrami

Milena Zajović

Likovi i događaji u ovom romanu mogli su biti izmišljeni. Tim je riječima svoj prozni prvijenac "Vidi kako Lokrum pere zube" započela jezikoslovka, spisateljica i pjesnikinja Ivana Lovrić Jović. Ova stručnjakinja za dubrovački govor zaposlena na Institutu za hrvatski jezik i jezikoslovlje do sada je izdala pet znanstvenih knjiga i zbirku pjesama. Njen prvi roman hrabro je, duboko introspektivno, na trenutke potresno, ali i duhovito memoarsko djelo koje će u dramatičnijem Marijane Fumić i režiji Paola Tišljarića

sutra otvoriti Dubrovačke ljetne igre. O tome smo s autoricom inicijalno razgovarali na Lopudu, na kojem ljetuje sa suprugom i troje djece, a potom i u Zagrebu, netom pred dubrovačku premijeru.

Prvi roman, pa otvorenje igara. Kako je do toga došlo?

Ja još uvijek mislim da mi se sve to slučajno dogodilo. Prijatelji mi pak govore da se moram prestati iščudavati, jer sam ja kroz cjeloživotnu posvećenost pisanoj riječi na neki način ne samo zaslužila, nego do toga i dovela. Kao što se pjevač ne postaje bez ljubavi i potrebe za pjevanjem, i kod mene je svemu prethodila ta nepresušna potreba za zapisivanjem

misli koje mi teku. Kad su mi djeca drasla došlo je vrijeme da mogu pisati prozu malo ozbiljnijeg oblika. Onda se dogodila smrt mog oca koju sam u detalje prepričala prijatelju koji me savjetovao da zapišem sve što sam mu u tih nekoliko sati ispričala. Nisam odmah razumjela zašto bi to itko želio pročitati, ali sam zahvaljujući tom razgovoru osvjestila želju da od smrti, predsmrća i posmrća mog oca krenem pisati o svojem životu. Taman u to vrijeme došla sam u priliku da odradim jednu redakturu za nakladničku kuću Vuković i Runjić, čijem sam uredniku poslala prvih petnaestak stranica tog rukopisa. Nisam se nadala da će od toga išta posebno biti, a onda je nakon pet-šest mjeseci stigao

jedan predivan odgovor. Točno se sjećam gdje sam tada bila, u garderobi jednog shopping centra u kojem sam kupovala muške traperice koje i danas imam kao uspomenu na taj trenutak. Odjednom su mi, gotovo istovremeno, krenule dolaziti poruke na SMS, WhatsApp, mail... slične, ali opet individualizirane poruke u kojima se o mojem rukopisu izražavalo u superlativima, što mi je dalo vjetar u leđa da provedem mjesec sjedeći nad tekstem svojeg budućeg prvog romana. Predstavljanje je bilo 2021 u Dubrovniku, u velebnoj palači Sponza u kojoj sam ranije predstavljala i neke znanstvene knjige, ali ovo je bio potpuno drugačiji doživljaj. Sjećam se da mi je prijateljica rekla da ju baš zanima kakav će biti kasniji život te knjige, a ja ju u tom trenutku nisam najbolje razumjela jer je za mene ona bila gotova.

Kako ste se onda povezali s redateljem Tišljarićem?

Često sam u Dubrovniku, gdje pomažem kazalištima u radu na tekstovima na dubrovačkom govoru, koji mi je osnovna strast i struka. Tako sam upoznala i redatelja Paola koji je pročitao moju knjigu i nakon par mjeseci me pitao što mislim o tome da ju dramatižira. Kako je on na čelu Kazališta Marina Držića, poželio je moj tekst za njihov repertoar, a potom se dogodila i suradnja s Dubrovačkim ljetnim igrama. Nevjerojatno je što je to prva suradnja te dvije dubrovačke institucije nakon tridesetak godina, a Paolo je odlučio riskirati ponudivši im baš moj tekst, dakle jedne gotovo nepoznate autorice. Oni su to prošloga ljeta prihvatili i krenuli smo u proces dramatižacije koji sam ja zamišljala kao višemjesečne razgovore, pa me malo i razočaralo kada sam shvatila da to ne ide tako jer je drugim ljudima kazalište posao, a meni je hobi, strast i život. Dramatižaciju je vrhunski napravila Marijana Fumić iz Osijeka, koju sam znala kao dramaturginju Salačićeve knjige Glava lava koju je također izdao Vuković i Runjić i koja je vrlo uspješno izvedena na Ljetnim igrama. Fasciniralo me koliko je mojih rečenica iz romana uspjela sačuvati u tih sat i pol predstave.

Zašto ga sami niste dramatižirali?

To mi je u jednom trenutku bilo ponudeno, ali za mene nije dolazilo u obzir, nisam imala ni sekunde promišljanja. Kao što je ona prijateljica rekla, ja sada moram prihvatiti da moj roman živi svoj život. Glumačke probe su počele u svibnju, upoznala sam dramaturginju i glumce, ali Paolo mi je jedva dozvolio da dodem na par proba, i to pod uvjetom da me ne čuje i ne vidi. Ni nije moje da sada nešto mijenjam u predstavi, možda bih se samo nervirala ili imala želje koje se ne bih osjećala pozvanom izraziti. Vidjeti dio procesa bilo mi je jako uzbudljivo, glumci tu unose toliko emocije da za njima nakon probe doslovno ostaje mokar pod. Osjećala sam prvakinja Sandra Lončarić glumiti će moju mamu, Mirej Stanić moju baku, Anja Đuričković iz Gavelle će glumiti moju kćer, a Marija Šegvić mene. Nakon što sam Paolo poslala jedan dugi mail prepun dojmova, povukla sam se u Zagreb gdje mi djeca upisuju fakultete i sebi sam potrebna kraj njih, možda više nego što sam potrebna njima.

Kakav je osjećaj vidjeti vlastitu priču na sceni?

Kako je to roman o mojem životu, likovi predstave moja su obitelj, što je i meni i mojoj kćeri nevjerovatno iskustvo. Imala sam i jedan zahtjevan emotivni trenutak koji me iznenadio kada sam došla kući nakon proba. Bio je to jedan pravi pad u Had. A onda mi je prijateljica koja se i sama bavi glumom objasnila da sam ja na tim probama de facto bila u psihodrami. Naravno da nije lako gledati pokojne članove obitelji kako ti nešto poručuju s pozornice. Da nisam imala takvu emotivnu reakciju, vjerojatno bih bila psihopat. I

OBITELJSKA POVJEST NA POZORNICI Rođena u obitelji profesora Josipa Lovrića i njegove supruge Solange, Ivana Lovrić napisala je djelo koje na pozornici izvode Anja Đuričković, Marija Šegvić, Sandra Lončarić i Mirej Stanić, a kao likovi se, svi sa izmijenjenim imenima, pojavljuju i njena kći Maura, sinovi Roko i Ruder, te suprug Drago koji će uskoro dobiti i vlastiti roman

Današnja generacija neusporedivo je zdravija od naše, jer su naučili postavljati granice i otvoreno komunicirati svoje osjećaje

tada sam se sjetila kako me Paolo na samom početku vrlo ozbiljno pitao želim li zaista da to dramatižiramo i shvatila što ga je brinulo.

U romanu se dotičete i nekih transgresija svojeg oca, koji je bio vrlo ugledan građanin Dubrovnika. Jeste li se bojali reakcija na taj dio romana?

Dubrovačka je sredina još od Vojnovića, ako ne i Držića, poznata po tome da se problemi drže zatvoreni unutar obitelji. Moja obitelj bila je posebna po tome što je imala neke disfunkcionalne dijelove koji su bili javno poznati u sredini u kojoj te vrste otvorenosti i iskrenosti nema. Pa usprkos zahtjevnosti te situacije, bili smo sretna i funkcionalna obitelj sa odnosima baziranim na iskrenosti. Kasnije sam upoznala obitelji koje se nedjeljom javno drže za ruke, a po njihovoj djeci znam da su se dan prije gadali posuđem. Ali rekla bih da su čak i ti bili zdraviji od onih obitelji koje su u šutnji i sramu trpile strašne disfunkcionalnosti i čija su djeca uglavnom pobjegla daleko u bijeli

svijet, ali su tu traumu kao slijepog putnika ponijeli sa sobom. Moj roman zato nije osveta, nego posveta mojem tati i obitelji u kojoj su sve karte bile otvorene i u kojoj su svi na kraju, pa čak i u smrti, dobili svoj sretni kraj.

Kako su ljudi iz vaše okoline reagirali na tu knjigu?

Dubrovnici su najpoznatiji po diplomaciji, tako da ne mogu tvrditi da imam najiskrenija mišljenja dijela naše sredine, ali čini mi se da su svi cijenili nepatetičnost mojeg pisanja. Neki bliski ljudi šokirani su težinom događaja koje opisujem, primjerice činjenicom da su moji sinovi jedva preživjeli porod. Čak su mi i predbacili da im to ranije nisam pričala, ali ja ne volim biti neugodna i vjerujem da je mogućnost preoblikovanja dramatične i bolne situacije u šaljivu, ali ne i ciničnu, jedna zdrava vještina preživljavanja. Zato mi je bilo drago što su mi neki rekli da nisu znali koliko sam duhovita. Stariji ljudi koji su poznavali moje roditelje jako su pak emotivno reagirali i bilo im je baš teš-

ko čitati neke segmente romana. U knjizi dotičem i temu bulimije, zbog čega mi se kasnije preko društvenih mreža javilo puno ljudi koji su rekli da im je bilo važno pročitati taj dio, a to je i meni mnogo značilo.

Je li točno da pripremate novu knjigu o svojem mužu?

Ja sam osoba koja voli pripovijedati istinite priče, pa moj muž sada zaista čeka da napišem knjigu o njemu. Namjera mi je da opišem njegov mladenački galebarski život na Lopudu, prije njegovog života u inozemstvu. Te priče su zaista zabavne, ali mi nisu bile zanimljive za zapis dok nisam čula jednu za koju sam pomislila kako je luda od bilo koje fikcije i shvatila da su to sociološki fenomeni koje treba ispričati, a do sada su se samo rubno nalazili po novinskim člancima, kao sporedni likovi u nekim serijama ili manjim pripovjeticama. Cilj mi je sveobuhvatno se posvetiti životu galebara, a kroz to ispričati cijelo jedno razdoblje na ovim prostorima i odnose koji su se u njemu događali. No sada mi

se preko reda probila i jedna druga knjiga, o gospođi koja je jako stara i želim pikupiti njena svjedočanstva dok mi je još dostupna. Muž se tako opet žali kako njegova knjiga, iako mu je obećana, nikada neće doći na red. Za utjehu, postao je lik u mojoj drami, odnosno dio kora koji prati moje četiri glavne junakinje.

Premijera predstave biti će na Lokrumu?

To zapravo nije bio prvi izbor, možda je čak i banalan jer se ta lokacija nalazi i u naslovu mog romana. Ali Lokrum je lijep, doživljaj je na njega doći, a i pišem o stanu u kojem sam odrasla, a koji je imao pogled na Lokrum. Prostori u gradu su nažalost postali problematični za bilo kakve izvedbe, uključujući probe, jer sve je postojeno.

Postojeno?

Stolovi su posvuda. Malo je prostora bez ugostiteljskih stolica i stolova, a i tamo gdje ih nema, dolazi buka s mjesta na kojima ih ima. Izvedbeno bismo zato bili osuđeni na prostore

izvan starih zidina, a to onda više nije ambijentalni teatar tog tipa koji smo željeli, iako ja osobno volim i izvedbe na ruinama tvornica i sličnih objekata. Impresioniralo me da je prva proba na Lokrumu trajala od osam navečer do 5:30 ujutro, kada su mi glumci poslali fotografiju kako čekaju brod za nazad. To se u starom gradu više ne bi moglo dogoditi.

Vaš roman nije pisan na dubrovačkom govoru. Što je s predstavom?

Kako je veći dio romana prozni, a ne dijaloški, pisan je na razgovorno-standardnom hrvatskom jeziku. Ni u dijalogima nisam imala potrebu upotrebljavati puno dubrovačkog. Svaki lik u svakoj drami na svakom jeziku se negdje rodio, možda je čak i iskazano i važno za taj komad, pa svejedno ne govori organskim govorom svoga kraja. Možda bi to u mojem romanu bilo za očekivati jer sam od dolje i znanstveno se bavim dubrovačkim govorom, ali to žanrovski jednostavno nije dijalektalna stvar. Moj otac je pisao na organskom govoru i njegove su drame tako izvedene, čak i za tadašnju nacionalnu televiziju. To je imalo smisla jer su to bili komadi na tragu Goldonija, kao što je imalo smisla kao što dijalekt ima smisla u Velom i Malom mistu. Dijalekt je prejako izražajno sredstvo da bi se upotrijebilo u univerzalnom kontekstu, a moje teme nisu lokalno ograničene.

O kojim tu univerzalnim temama govorimo?

U knjizi opisujem jednu kćer, djevojčicu, prijateljicu, majku, unuku, građansku, radnicu, znanstvenicu... i sve se one ulijevaju u glavni lik, odnosno mene koja se tamo zovem Antica, od Antigona. Mnogi se danas pitaju što je to uopće žensko pismo, a u mojem romanu moj spol nije neko posebno obilježje. On je tek sastavni dio moje čovječnosti, da ne kažem identiteta jer mi je ta riječ postala jako nejasna, neću reći odbojna, ali nezanimljiva.

Možete li mi malo bolje objasniti tu averziju prema identitetskim pitanjima?

Moj stav prema identitetu možda je određen činjenicom da sam rođena u talijanskoj obitelji u Rijeci. Talijanski sam govorila prije nego hrvatski, koji sam naučila po dolasku u Dubrovnik. U Zagrebu sam više od trideset godina i taj mi je grad dao više nego što čovjek može poželjeti, iako uopće nije bio moj prvi izbor. Ja sam željela živjeti u Italiji i bila sam uvjerena da ću tamo pronaći sreću. Sjećam se kako mi je otac tada rekao: ne može ti cilj u životu biti živjeti na nekom mjestu. To može biti u skladu s nekim ciljem, ali ne cilj sam po sebi. Tada sam se na njega ljutila, ali danas to razumijem. Ali jesam li zato danas Rječanka, Zagrepčanka ili Dubrovčanica? Pojma nemam. Jesam li nacionalist? Nisam? Politikanstvo me u toj temi ne zanima. Jesam li vjernica? Nisam, jer ne idem u crkvu, ali jesam vjerujem u Boga kao načelo i živim onako kako vjernici žele živjeti. Zar da se identificiram sa svojim ulogama majke, supruge, znanstvenice? Svi koji me znaju kažu da ne pripadam niti u jednu od tih ladic, iako su i to uloge koje u životu ispunjavam.

I kako onda u svim tim kontekstima vidite sebe?

Život je napravljen od radnje i doživljaja te radnje. Ja mogu odlučiti hoću li biti dobar čovjek ili ne, hoću li se u skladu s time ponašati ili ću zanemariti neke aspekte etike. To su odluke koje donosimo svakodnevno. Druge odluke su hoću li sudjelovati u aktivističkim događajima po gradu. Znali su me, primjerice, pitati zašto idem na gay pride. Prvih par godina sam to objašnjavala, onda sam se samoj sebi smijala, a kasnije i rugala. Sada samo kažem: zato što želim. Onda se netko ipak usudi pitati zašto želim. Pa odgovorim da mislim da mi je tamo mjesto. Pa ako je netko baš uporan, a ja želim biti drska, kažem:

“ja ti sada nemam vremena držati školu ljudskosti”. Većinu vremena ipak nemam potrebu nikoga u ništa uvjeravati. Na kraju života na temelju svih tih odluka možda i možemo podvući crtu i opisati neke aspekte svojeg identiteta, ali odabirati svoje mjesto u bilo kojem području identitetske mogućnosti tijekom života za mene je ukalupljivanje i ograničavanje.

Kako se onda nosite s etiketom autorice, pogotovo u nekom širem kontekstu ženskog pisma?

Iako ga nose četiri žene, svoj roman ne bih nužno opisala kao žensko pismo, jer mi se čini da se to danas odnosi na djela koja se bore protiv neravnopravnosti među spolovima i rodovima. To je važno pitanje, ali ne znači da se svaka autorica njime nužno bavi. Ja sam se u toj temi više angažirala kao znanstvenica. Prije dvadesetak godina pozabavila sam se pitanjem seksizma u jeziku. Sjećam se da mi tada u jednom zborniku nisu željeli objaviti tekst jer je urednicima smetala riječ seksizam u naslovu mojeg rada. Odbila sam ga promijeniti, pa sam umjesto u znanstvenom časopisu svoj tekst objavila u feminističkom magazinu Kruh i ruže i na to sam baš ponosna.

Naš jezik je zaista izrazito rodno određen, a koliko je seksistički?

Puno toga što u jeziku nije korektno odraz je nekorektne stvarnosti. Mi u rječniku svakoj muškoj pojavnici možemo pridružiti ženski parnjak, pa će uz tokara stajati tokarica, a uz kovača kovačica. Lijepo je to proglašiti pravilom, ali to i dalje ne znači da će biti više žena u tradicionalno muškim zanimanjima. Neki lingvisti kažu da ono čega nema u jeziku ne može postojati u stvarnosti. Ali u stvarnosti je često obrnuto: ako nema neke riječi u ženskom rodu, čim prva žena dobije taj posao, i riječ za nju će se odmah stvoriti. S druge strane, imamo i primjera u nekim hrvatskim ustanovama gdje riječ tajnik označava upravljačko radno mjesto, a riječ tajnica daktilografkinju, i to je tako navedeno u sistematizaciji i kasnijim oglasima za posao. To su dublji društveni problemi u kojima moja struka i moj institut mogu predložiti samo lingvistička rješenja.

Kako u tom kontekstu gledate na današnje mlade ljude, koji su hipersenzibilizirani na pitanja rodne ravnopravnosti i identiteta?

Današnja mlada generacija je osvještenija po svim osnovama o kojima smo govorile, a osvještavaju i svoje osjećaje i o njima razgovaraju bogatim leksikom, u nijansama, na način na koji mi predugo nismo znali. Svoje nesigurnosti skladištili smo na ramenima, u bedrima, a oni odmah, ponekad i grubo, sve pretresu i oslobode. Znaju postavljati granice i osjetiti gdje su potrebne. Mislim da su to zdraviji ljudi nego što je bila naša generacija. Oni nemaju potrebu bijega od kuće ni na pet sati, a kamo li pet dana ili godina. Na trenutak bih voljela biti neki zločesti direktor svijeta i kažnjavati svakoga tko se žali na današnje mlade i tvrdi da je nekoć bilo bolje. Jedino videoigre djelomično vidim kao problem, ali ne tematski, nego neurološki.

Dakle ne pripadate ljudima koji igre krive za tragedije poput nedavnog užasa u Srbiji?

Vidjela sam neke igre koje su zaista prepune nasilja, ali i mi smo odrasli na Tomu i Jerryju koji je bio prepun međusobnog maltretiranja. Ne mislim da bi netko zbog toga što je ubio desetoro ljudi u igri to počinio u stvarnosti. Kćer mi studira psihologiju i koliko razumijem, neki se ljudi radaju s psihama koje povećavaju mogućnost nasilnih ispada. Kod igara me brine samo način na koji fragmentiraju pažnju, ali to nam rade i društvene mreže. Generalno gledano, ja za današnje mlade nemam tjeskobu ni strah što će s njima biti.